

Grzegorz Wolak

dr hab., prof. WSPiA, WSPiA Rzeszowska Szkoła Wyższa
wiceprezes i przewodniczący IV Wydziału Pracy Sądu Rejonowego w Stalowej Woli
ORCID: 0000-0003-3636-8440
grzegorz.wolak@wspia.eu

Czy prawo wierzyciela do zaspokojenia wierzytelności z majątku wspólnego małżonków (art. 41 § 1 k.r.o.) może zostać zrealizowane także przez wniesienie powództwa przeciwko małżonkowi dłużnika?

Wprowadzenie

W artykule omówiony zostanie problem, czy prawo wierzyciela do zaspokojenia swojej wierzytelności z majątku wspólnego małżonków (art. 41 § 1 k.r.o.) może zostać zrealizowane nie tylko poprzez wszczęcie postępowania klauzulowego na podstawie art. 787 lub art. 787¹ k.p.c. (co wymagałoby, aby świadczenie zostało wcześniej objęte tytułem egzekucyjnym wydanym przeciwko samemu dłużnikowi), ale także przez wniesienie powództwa przeciwko małżonkowi dłużnika o zobowiązanie do spełnienia świadczenia wynikającego z czynności prawnej, której stroną małżonek dłużnika nie był. Chodzi zatem o to, czy art. 41 § 1 k.r.o. jest przepisem dającym wierzycielowi samodzielną podstawę do wniesienia powództwa przeciwko małżonkowi dłużnika. W orzecznictwie Sądu Najwyższego nie ma odnośnie do tej kwestii jednolitego stanowiska, o czym będzie mowa w dalszej części opracowania.

Kwestia ta wciąż budzi niemałe wątpliwości zarówno w doktrynie, jak i judykaturze, o czym świadczą dwa zagadnienia prawne przedstawione niedawno do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu w trybie art. 390 k.p.c.¹

---

¹ Chodzi o sprawy o sygn. III CZP 106/18 i III CZP 36/19.

*Uwagi ogólne o normie z art. 787, art. 787¹ k.p.c.
oraz z art. 41 § 1 k.r.o.*

Przepisy kodeksu postępowania cywilnego przewidują możliwość nadania tytułowi egzekucyjnemu wydanemu przeciwko dłużnikowi klauzuli wykonalności także przeciwko jego małżonkowi. Przypadki te określa się jako uproszczony sposób uzyskania tytułu wykonawczego przeciwko małżonkowi dłużnika.

Pierwszym z nich jest art. 787 k.p.c., który stanowi, że tytułowi egzekucyjnemu wydanemu przeciwko osobie pozostającej w związku małżeńskim sąd nada klauzulę wykonalności także przeciwko jej małżonkowi z ograniczeniem odpowiedzialności małżonka do majątku objętego wspólnością majątkową, jeżeli wierzyciel wykaże dokumentem urzędowym lub prywatnym, że stwierdzona tytułem egzekucyjnym wierzytelność powstała z czynności prawnej dokonanej za zgodą małżonka dłużnika.

Przepis ten ogranicza zakres odpowiedzialności małżonka dłużnika do majątku objętego wspólnością majątkową małżeńską dłużnika i jego małżonka. Ponadto wymaga, aby udokumentowana została zgoda małżonka dłużnika na dokonanie przezeń czynności prawnej. Zgoda ta nie może wynikać z przeprowadzenia innych dowodów niż dokument urzędowy lub prywatny, jak też nie może być domniemana. Potwierdził to także Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 18 marca 2011 r., III CZP 117/10², której teza brzmi następująco: „W sprawie o nadanie tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika (art. 787 k.p.c.) nie jest dopuszczalne stosowanie domniemania faktycznego przy ustalaniu, że stwierdzona tytułem egzekucyjnym wierzytelność powstała za zgodą małżonka dłużnika”. W postanowieniu Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 28 września 2012 r., I ACz 1681/12³ wskazano z kolei, że jeżeli przedłożony przez wierzyciela w postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika dokument nie określa, jakiego zobowiązania dotyczy zgoda małżonka dłużnika, lecz ma charakter ogólnej zgody na wszelkie zobowiązania, jakie dłużnik może zaciągnąć wobec określonego wierzyciela, nie może być uznany za dokument, o jakim mowa w art. 787 k.p.c.

Jeżeli w skład majątku wspólnego małżonków wchodzi przedsiębiorstwo, to sąd może nadać klauzulę wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika z ograniczeniem jego odpowiedzialności do tego przedsiębiorstwa. Zezwała na to norma zawarta w art. 787¹ k.p.c., statuującym, że tytułowi egzekucyjnemu

² OSNC 2011, nr 11, poz. 120.

³ OSA we Wrocławiu 2013, nr 1, poz. 278.

wydanemu przeciwko osobie pozostającej w związku małżeńskim sąd nada klauzulę wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika z ograniczeniem jego odpowiedzialności do przedsiębiorstwa wchodzącego w skład majątku wspólnego małżonków, jeżeli wierzyciel wykaże dokumentem urzędowym lub prywatnym, że stwierdzona tytułem egzekucyjnym wierzytelność powstała w związku z prowadzeniem przedsiębiorstwa. Proste zestawienie art. 787 k.p.c. i art. 787¹ k.p.c., wskazuje, że w sytuacji, o której mowa w drugim z tych przepisów, zgoda małżonka dłużnika nie jest wymagana, co zdaje się wynikać z istoty prowadzenia przedsiębiorstwa i ryzyka z tym związanego, jeśli wchodzi ono w skład majątku wspólnego.

W praktyce rozważany jest problem, czy w braku możliwości wszczęcia postępowania klauzulowego na podstawie art. 787 k.p.c. lub art. 787¹ k.p.c. zasadne jest przeprowadzenie postępowania rozpoznawczego przeciwko dłużnikowi i jego małżonkowi z uzyskaniem ograniczenia odpowiedzialności pozwanego małżonka do majątku wspólnego na podstawie art. 319 k.p.c. Problem ten można jednak ująć szerzej i zapytać, czy także wtedy, kiedy wierzyciel nie skorzystał z możliwości wszczęcia postępowania klauzulowego na podstawie art. 787 k.p.c. lub art. 787¹ k.p.c. bądź też jego wniosek w tym zakresie sąd oddalił (np. dlatego, że nie wykazał on zgody małżonka dłużnika na zaciągnięcie zobowiązania dokumentem wymaganym przez art. 787 k.p.c.), ma on możliwość wystąpienia z pozwem przeciwko małżonkowi dłużnika celem przeprowadzenia przeciwko niemu postępowania rozpoznawczego i uzyskania następnie tytułu egzekucyjnego z ograniczeniem odpowiedzialności pozwanego małżonka dłużnika do majątku wspólnego na podstawie art. 319 k.p.c.

Stosownie zaś do art. 41 k.r.o., w brzmieniu po zmianie dokonanej ustawą z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw⁴, jeżeli małżonek zaciągnął zobowiązanie za zgodą drugiego małżonka, wierzyciel może żądać zaspokojenia także z majątku wspólnego małżonków (§ 1). Jeżeli małżonek zaciągnął zobowiązanie bez zgody drugiego małżonka albo zobowiązanie jednego z małżonków nie wynika z czynności prawnej, wierzyciel może żądać zaspokojenia z majątku osobistego dłużnika, z wynagrodzenia za pracę lub z dochodów uzyskanych przez dłużnika z innej działalności zarobkowej, jak również z korzyści uzyskanych z jego praw, o których mowa w art. 33 pkt 9, a jeżeli wierzytelność powstała w związku z prowadzeniem przedsiębiorstwa, także z przedmiotów majątkowych wchodzących w skład przedsiębiorstwa (§ 2). Jeżeli wierzytelność powstała przed powstaniem wspólności lub dotyczy majątku osobistego

⁴ Dz.U. z 2004, nr 162, poz. 1691.

jednego z małżonków, wierzyciel może żądać zaspokojenia z majątku osobistego dłużnika, z wynagrodzenia za pracę lub z dochodów uzyskanych przez dłużnika z innej działalności zarobkowej, jak również z korzyści uzyskanych z jego praw, o których mowa w art. 33 pkt 9 (§ 3). Zgodnie przyjmuje się, że reguły odpowiedzialności małżonków sformułowane w art. 41 k.r.o. mają charakter *iuris cogentis*, a więc ich obowiązywanie nie może być zmienione ani wyłączone przez małżonków.

Jeśli idzie o *ratio* normy z art. 41 k.r.o., to zwraca się uwagę, że istnienie wspólności (wspólnoty) małżeńskiej na płaszczyźnie stosunków osobistych – ale przede wszystkim na płaszczyźnie majątkowej – wymaga, aby w określonych wypadkach drugi małżonek ponosił odpowiedzialność za zobowiązania zaciągnięte przez współmałżonka. Tę odpowiedzialność małżonków określono w piśmiennictwie jako negatywną stronę wspólności majątkowej. Nie bez racji już przed laty Józef Stanisław Piątowski wskazywał, że takie rozwiązanie jest nieuniknione, nie tylko ze względu na konieczną ochronę wierzycieli, ale i dlatego, że „nie byłoby słuszne, aby małżonek nabywając prawo pomnażał majątek wspólny, natomiast jedynie ze swego majątku osobistego miał ponosić ciężar zaciągniętych zobowiązań”. Odpowiedzialność majątkiem wspólnym za długi musi być skorelowana ze wspólnością aktywów majątkowych⁵. W przepisie tym chodzi zatem o ochronę praw osób trzecich, które dokonują czynności prawnych z osobami pozostającymi w związku małżeńskim i będącymi w reżimie wspólności majątkowej. Od zasady tu przewidzianej przepisy szczególne mogą przewidywać wyjątki. Obecny kształt regulacji z art. 41 k.r.o. został uzasadniony potrzebą „wyważenia” interesów majątkowych małżonków i osób trzecich zgodnie z zasadami słuszności i uczciwego obrotu⁶.

Zgoda małżonka na zaciągnięcie zobowiązania przez współmałżonka może zostać udzielona także *ex post*⁷. Za uprzedniością zgody nie przemawia

⁵ Zob. J.S. Piątowski, [w:] *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, red. *idem*, Ossolineum, Wrocław 1985, s. 440–441.

⁶ Zob. uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw z dnia 23 kwietnia 2003 r., Druk sejmowy IV kadencji Nr 1566, s. 5 i 12.

⁷ Tak m.in. E. Skowrońska-Bocian, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. J. Wierciński, LexisNexis, Warszawa 2014, komentarz do art. 41 k.r.o., pkt 15; K. Pietrzykowski, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. *idem*, C.H. Beck, Warszawa 2018, komentarz do art. 41 k.r.o., nb 11; J. Ignaczewski, *Komentarz do przepisów KRO regulujących małżeńskie ustroje majątkowe* [w:] *Małżeńskie prawo majątkowe. Komentarz*, red. J. Ignaczewski, C.H. Beck, Warszawa 2017, art. 41 k.r.o., pkt 4. Przeciwno możliwości wyrażenia zgody po zaciągnięciu zobowiązania opowiedzieli się: M. Sychowicz, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki, LexisNexis, Warszawa 2011, s. 263, A. Lutkiewicz-Rucińska, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. H. Dolecki, T. Sokołowski,

argument odnoszący się do sformułowania: „małżonek zaciągnął zobowiązanie za zgodą drugiego małżonka”, mającego oznaczać, że zgoda nie może być wyrażona po zaciągnięciu zobowiązania. Przepisy kodeksu rodzinnego i opiekuńczego nie określają jej formy. Należy opowiedzieć się za poglądem o braku możliwości stosowania unormowania zawartego w art. 63 § 2 k.c. do zgody małżonka jako potrzebnej tylko do wywołania skutku przewidzianego w art. 41 § 1 k.r.o. Może ona zatem zostać wyrażona w formie dowolnej, także w sposób dorozumiany (art. 60 k.c.)⁸, chyba że wierzyciel wnosiłby na podstawie art. 787 k.p.c. o nadanie tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika, gdyż przepis ten wymaga zgody tego małżonka w formie dokumentu urzędowego lub prywatnego⁹.

Możliwe rozwiązania problemu prawnego

Przez ciążący na dłużniku w zobowiązaniu dług rozumieć należy powinność spełnienia przez niego świadczenia na rzecz wierzyciela. Pojęcie odpowiedzialności nie jest już tak jednoznaczne¹⁰, jednak z punktu widzenia naszych rozważań chodzi o to z jego znaczeń, w którym odnosi się ono nie do samej powinności świadczenia, ale do kwestii pokrycia długu i przymusowej realizacji świadczenia. Z odpowiedzialnością za dług wiąże się obowiązek znośnienia czynności organów egzekucyjnych podjętych w toku postępowania wszczętego przez wierzyciela w wykonaniu przysługującej mu kompetencji¹¹.

Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 256. Z kolei Teresa Mróz jest zdania, że zgoda powinna być wyrażona później niż w momencie powstania czynności stanowiącej źródło zobowiązania – zob. T. Mróz, *Zgoda małżonka na dokonanie czynności prawnej w ustroju majątkowej wspólności ustawowej*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011, s. 170.

⁸ Zob. np. A. Lutkiewicz-Rucińska, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. H. Dolecki, T. Sokołowski, *op. cit.*, s. 256–257; J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, s. 169; J. Słyk, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, t. 5, *Przepisy wprowadzające KRO*, red. K. Osajda, CH. Beck, Warszawa 2017, komentarz do art. 41 k.r.o., pkt 11.

⁹ Zob. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 18 marca 2011 r. III CZP 117/10, OSNC 2011, nr 11, poz. 120. W sprawie III CZP 106/18 Sąd Najwyższy zaaprobował stanowisko sądów *meriti*, że uznanie zgody współmałżonka na zawarcie umowy najmu lokalu użytkowego nastąpiło wskutek konkludentny poprzez okoliczności zawierania umowy najmu, którą podpisywał pozwany współmałżonek dłużniczki, który również odbierał najmowany lokal użytkowy od powoda, a ponadto był wpisanym do CEDIG pełnomocnikiem żony prowadzącej firmę handlową.

¹⁰ Zob. np. A. Ohanowicz, *Zobowiązania. Zarys według kodeksu cywilnego. Część ogólna*, PWN, Warszawa–Poznań 1965, s. 40–42, Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania – część ogólna*, C.H. Beck, Warszawa 2012, s. 19–20.

¹¹ Zob. np. S. Grzybowski, [w:] *System prawa cywilnego*, t. 3, cz. 1: *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. Z. Radwański, Ossolineum, Wrocław 1981, s. 56–59; P. Machnikowski, [w:]

Regułą jest, że odpowiedzialność towarzyszy dłużowi. Ścisły związek długu i odpowiedzialności jest zasadą, od której dopuszczono jednak wyjątki, system prawny dopuszcza bowiem istnienie zobowiązań, w których dłużowi nie towarzyszy w ogóle odpowiedzialność (tzw. zobowiązań niezupełnych czy naturalnych) lub też odpowiedzialność dłużnika nie obejmuje całego zakresu jego długu. Inny przypadek to taki, gdy dług i odpowiedzialność nie pokrywają się w pełni, a jedynie w wymiarze czasowym, nie w kwestii rozmiaru. Jest tak w przypadku odpowiedzialności subsydiarnej członków ułomnych osób prawnych. Odpowiedzialność ta nie datuje się od początku istnienia długu, lecz powstaje w chwili, gdy jednostka organizacyjna wyposażona w zdolność prawną, lecz nie mająca osobowości prawnej, staje się niewypłacalna (art. 33¹ § 2 k.c., art. 31 k.s.h.)¹². Jak zauważa Piotr Machnikowski, **nie ma natomiast w prawie zobowiązań przypadku istnienia odpowiedzialności, której nie towarzyszyłby niczyj dług**. Inna kwestia to sytuacje ponoszenia odpowiedzialności za dług cudzy. W ocenie tego autora, podzielanej także przez Andrzeja Szlęzaka, wysoce sporne jest, czy we wszystkich tych przypadkach – dotyczących zarówno prawa rzeczowego (zastaw i hipoteka obciążające przedmioty nienależące do dłużnika), jak i zobowiązań (poręczenie, zobowiązania gwarancyjne, odpowiedzialność majątkiem wspólnym małżonków za zobowiązanie jednego z nich) – można mówić tylko o samej odpowiedzialności osoby trzeciej bez jej własnego długu. **Machnikowski zwraca uwagę, że w każdym przypadku istnieje czyjś dług, za który ta osoba odpowiada**¹³.

W piśmiennictwie i orzecznictwie zarysowały się dwa (do tego przeciwstawne) rozwiązania problemu prawnego, o którym mowa w niniejszym artykule.

Pierwsze zapatrywanie

W doktrynie zdecydowanie przeważa pogląd, że przewidziana w art. 41 § 1 k.r.o. możliwość żądania zaspokojenia przez wierzyciela od małżonka dłużnika oznacza tylko uprawnienie do skierowania egzekucji do majątku wspólnego małżonków, a nie uczynienie z małżonka dłużnika osoby osobiście współodpowiedzialnej za zaciągnięte zobowiązanie. Zgodnie z tym stanowiskiem małżonek dłużnika ponosi jedynie odpowiedzialność **za cudzy dług**. Przyznanie wierzycielowi, którego osobistym dłużnikiem jest tylko jeden z małżonków, możliwości zaspokojenia z ich majątku wspólnego, nie powoduje, że drugi

---

System prawa prywatnego, t. 5: *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. E. Łętowska, C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 171.

¹² Zob. np. P. Machnikowski, [w:] *System prawa prywatnego*, t. 5, *op. cit.*, s. 171.

¹³ *Ibidem*, s. 174.

małżonek staje się dłużnikiem w znaczeniu prawa materialnego i to także z chwilą nadania przeciwko niemu klauzuli wykonalności. Małżonek, który sam nie był stroną czynności prawnej powodującej powstanie zobowiązania do świadczenia wobec wierzyciela, nie staje się jego współdłużnikiem; jego obowiązkiem jest jedynie znoszenie egzekucji z majątku wspólnego. Wskazuje się, że przypadek odpowiedzialności małżonka ograniczonej do majątku wspólnego stanowi przykład **rozdzielenia długu i odpowiedzialności**¹⁴.

Ponadto stanowisko takie uzasadnia się istotą przepisu, w którym nie chodzi o odpowiedzialność współmałżonka dłużnika ani o powstanie określonego rodzaju jego odpowiedzialności gwarancyjnej lub odszkodowawczej na wypadek niespełnienia świadczenia przez zobowiązanego, tylko o prawo wierzyciela do zaspokojenia wierzytelności z majątku wspólnego. Ma on ułatwić ochronę wierzycielowi jako stronie czynności prawnej. Zgoda małżonka na dokonanie określonej czynności prawnej przez współmałżonka nie dotyczy samego spełnienia świadczenia (w sensie technicznym wynikającym z umowy), które spoczywa nie na nim, lecz na dłużniku, a jego małżonek musi pogodzić się z tym (tolerować fakt), że wierzytelność będzie egzekwowana z majątku wspólnego. Małżonek nie stanie się przez to dłużnikiem, a wraz z zastosowaniem art. 41 § 1 k.r.o. będzie odpowiedzialny za zobowiązanie wynikające z umowy, z ograniczeniem do majątku wspólnego, do którego w całości lub w części wierzyciel może skierować egzekucję. Małżonek dłużnika niebędący dłużnikiem osobistym odpowiada z majątku wspólnego – na podstawie przepisów art. 41 k.r.o. zarówno w obecnym brzmieniu, jak i w brzmieniu obowiązującym przed nowelizacją dokonaną na podstawie ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. – za cudzy dług. Jest to jeden z wielu

¹⁴ Tak np. J.S. Piąkowski, *Wspólność ustawowa a odpowiedzialność małżonków za długi*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 1971, t. 6, s. 49; *idem* [w:] *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, *op. cit.*, s. 448; T. Smoczyński, [w:] *System prawa prywatnego*, t. 11: *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. T. Smoczyński, C.H. Beck, Warszawa 2014, s. 523; *idem*, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 137–138; P. Machnikowski, [w:] *System prawa prywatnego*, t. 5, *op. cit.*, s. 171–175; J. Pietrzykowski, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem*, red. *idem*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1990, s. 218; K. Pietrzykowski, w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, C.H. Beck, Warszawa 2018, komentarz do art. 41 k.r.o., nb 15; J. Słyk, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, t. 5, *op. cit.*, komentarz do art. 41 k.r.o., pkt 3; J. Ignaczewski, *op. cit.*, art. 41 k.r.o.; A. Stępień, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 9 sierpnia 2005 r., IV CK 79/05*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2007, nr 78, poz. 85; G. Jędrejek, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017, komentarz do art. 41 k.r.o., pkt II, ppkt 4, pkt III, ppkt 1-9; A. Lutkiewicz-Rucińska, [w:] *Kodeks rodzinny...*, red. H. Dolecki, T. Sokołowski, *op. cit.*, komentarz do art. 41 k.r.o., pkt 5; J. Ignatowicz, M. Nazar, *op. cit.*, s. 166; E. Skowrońska-Bocian, [w:] *Kodeks rodzinny...*, red. J. Wierciński, *op. cit.*, komentarz do art. 41 k.r.o., pkt 12; A. Zieliński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze w zarysie*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011, s. 97.

występujących w prawie cywilnym przypadków odpowiedzialności bez długu, a ściślej: bez własnego długu. Następuje więc w zobowiązaniu, jak to czyni wiele ustawodawstw obcych, oddzielenie długu (*Schuld, obligation*) od odpowiedzialności (*Haftung, responsabilité*), a to z kolei prowadzi do odróżnienia rzeczywistego dłużnika, który jest stroną umowy i przez to ma obowiązek świadczenia, oraz osoby małżonka dłużnika, który nie staje się stroną umowy i nie należy nazywać go dłużnikiem, a jedynie osobą, od której można egzekwować świadczenie, na skutek nadania przeciwko niej klauzuli wykonalności w postępowaniu egzekucyjnym; dla celów praktycznych nazywa się go dłużnikiem egzekwowanym, w konsekwencji czego przysługuje mu obrona przy pomocy środków przewidzianych w przepisach o postępowaniu egzekucyjnym, w szczególności w postaci wniesienia powództwa opozycyjnego (art. 840 k.p.c.) oraz o umorzenie egzekucji (art. 825 pkt 3 k.p.c.). Nie może natomiast przeciwdziałać prowadzeniu naruszającej jego prawo egzekucji z określonego przedmiotu, gdyż przestał już być osobą trzecią w rozumieniu art. 841 k.p.c. Nie można dlatego twierdzić, że terminy przedawnienia roszczeń będą odrębnie dla małżonka-dłużnika i jego współmałżonka niebędącego dłużnikiem. W konsekwencji współmałżonek, podnosząc zarzut przedawnienia roszczenia, z natury rzeczy nie zgłasza w takim przypadku zarzutu z własnego prawa (art. 840 § 1 pkt 3 k.p.c.). Małżonek taki ma jedynie obowiązek znoszenia egzekucji z majątku wspólnego. Pogląd ten znalazł także aprobatę w niektórych orzeczeniach Sądu Najwyższego¹⁵.

Zdaniem Grzegorza Jędrejka wierzyciel może pozwać jedynie małżonka będącego dłużnikiem. W trakcie postępowania rozpoznawczego poza kognicją sądu pozostaje, co do zasady, problematyka ustroju majątkowego, któremu podlegają małżonkowie. Zgodnie z art. 319 k.p.c. jeżeli pozwany ponosi odpowiedzialność z określonych przedmiotów majątkowych albo do wysokości ich wartości, sąd może, nie wymieniając tych przedmiotów ani ich wartości, uwzględnić powództwo i zastrzec pozwanemu prawo do powołania się w toku postępowania egzekucyjnego na ograniczenie odpowiedzialności. Powyższy przepis dotyczy zdaniem Jędrejka jedynie małżonka będącego dłużnikiem¹⁶.

¹⁵ Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 czerwca 2005 r., V CK 799/04, LEX nr 152457, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 listopada 2010 r., IV CSK 141/10, LEX nr 898264, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 czerwca 2016 r., IV CSK 654/15, LEX nr 2067787, uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 24 października 2003 r. III CZP 72/03, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2004, nr 9, poz. 116, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 13 czerwca 2001 r., II CKN 498/00, LEX nr 52645.

¹⁶ G. Jędrejek, *op. cit.*, komentarz do art. 41 k.r.o., pkt III, ppkt 9.

Drugie zapatrywanie

Według drugiego poglądu wierzycielowi przysługuje roszczenie nie tylko wobec dłużnika, lecz także przeciwko jego małżonkowi, przeciwko któremu wnosi się roszczenie o zaspokojenie długu drugiego małżonka z majątku wspólnego. Małżonek dłużnika jest osobą zobowiązaną wobec wierzyciela do spełnienia na jego rzecz świadczenia wynikającego ze stosunku zobowiązaniowego łączącego wierzyciela z dłużnikiem, ewentualnie zobowiązanie to ogranicza się niekiedy do odpowiedzialności za niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania przez dłużnika. To sprawia, że oboje małżonków można uznać za dłużników, a więc także tego, który odpowiada tylko za określony dług i staje się dłużnikiem, wprawdzie nie osobistym, ale ponoszącym odpowiedzialność za cudzy dług z przedmiotów objętych wspólnością majątkową.

W wyroku z dnia 6 grudnia 2012 r., III CSK 43/12¹⁷ Sąd Najwyższy przyjął, że odpowiedzialność małżonka nie będącego dłużnikiem osobistym może powstać nie tylko poprzez nadanie przeciwko niemu klauzuli wykonalności tytułowi egzekucyjnemu wydanemu przeciwko dłużnikowi osobistemu. Nie ma bowiem przeszkód, aby wierzyciel wytoczył od razu powództwo przeciwko swemu dłużnikowi oraz jego małżonkowi, tyle że przeciwko temu ostatniemu z ograniczeniem odpowiedzialności do przedmiotów objętych wspólnością majątkową. Małżonek dłużnika zatem jest również dłużnikiem, tyle że nie osobistym, lecz ponoszącym odpowiedzialność za cudzy dług z przedmiotów objętych wspólnością. Zdaniem Sądu Najwyższego małżonek dłużnika istotnie nie jest dłużnikiem w znaczeniu materialnoprawnym, bowiem to nie on zaciągnął dług. Na podstawie art. 41 § 1 k.r.o. ponosi jednak odpowiedzialność za dług małżonka, a więc odpowiedzialność za cudzy dług. Jest to odpowiedzialność podobna do tej, jaką ponosi np. dłużnik hipoteczny (art. 65 ustawy z dnia 6 lipca 1982r. o księgach wieczystych i hipotece¹⁸) czy właściciel przedmiotu obciążonego zastawem (art. 306 k.c.) nie będący dłużnikiem osobistym; nabywca przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego (art. 55⁴ k.c.). Nie oznacza to jednak, że przeciwko osobie odpowiedzialnej za cudzy dług przysługuje odrębne roszczenie o znoszenie egzekucji. Zgodnie bowiem z art. 319 k.p.c., jeżeli pozwany ponosi odpowiedzialność z określonych przedmiotów majątkowych albo do wysokości ich wartości, sąd może, nie wymieniając tych przedmiotów ani ich wartości, uwzględnić powództwo, zastrzegając pozwanemu prawo do powołania się w toku postępowania

¹⁷ LEX nr 1288671.

¹⁸ Cyt. dalej jako u.k.w.h.

egzekucyjnego na ograniczenie odpowiedzialności. Pozwany taki na mocy tytułu wykonawczego staje się dłużnikiem egzekwowanym, a roszczenie przeciwko niemu przedawnia się w takim samym terminie, jaki biegnie w stosunku do dłużnika w sensie materialnoprawnym. Zasada ta dotyczy również małżonka, który nie jest osobistym dłużnikiem.

W uchwale z dnia 18 marca 2011 r., III CZP 117/10¹⁹ Sąd Najwyższy stwierdził natomiast, że postępowanie klauzulowe oparte na art. 787 k.p.c. stanowi uproszczoną formę uzyskania tytułu wykonawczego przeciwko małżonkowi dłużnika i pozwala uniknąć konieczności pozywania równocześnie dłużnika i jego małżonka, wobec czego rygorystyczne wymagania dowodowe są w pełni usprawiedliwione. Wierzyciel, który nie dysponuje dokumentami, ale może wykazać udzielenie zgody innymi środkami dowodowymi, nie jest pozbawiony możliwości wytoczenia powództwa przeciwko małżonkowi dłużnika.

W uchwale Sądu Najwyższego z dnia 11 kwietnia 2019 r., III CZP 106/18²⁰ uznano, że: „Prawo wierzyciela do zaspokojenia się z majątku wspólnego małżonków na podstawie art. 41 § 1 k.r.o. może zostać zrealizowane także przez wniesienie powództwa przeciwko małżonkowi dłużnika o zobowiązanie do spełnienia świadczenia wynikającego z czynności prawnej, której stroną małżonek dłużnika nie był, niezależnie od tego, czy świadczenie to objęte jest tytułem egzekucyjnym wydanym uprzednio przeciwko samemu dłużnikowi (art. 787 k.p.c.)”. W jej uzasadnieniu Sąd Najwyższy stwierdził ponadto, że dla uznania za dopuszczalne wniesienia powództwa przeciwko małżonkowi dłużnika o zobowiązanie do spełnienia świadczenia wynikającego z czynności prawnej, której stroną małżonek dłużnika nie był, nie jest konieczne analizowanie tego, czy małżonka dłużnika, można uznać za dłużnika, który ponosi wobec wierzyciela odpowiedzialność ograniczoną do majątku wspólnego dłużników.

Również w uchwale z dnia 8 listopada 2019 r., III CZP 36/19²¹ Sąd Najwyższy był zdania, że: „Małżonek dłużnika osobistego jest – na podstawie art. 41 k.r.o. – dłużnikiem ponoszącym wobec wierzyciela odpowiedzialność ograniczoną do składników majątku wspólnego małżonków.

¹⁹ OSNC 2011, nr 11, poz. 120.

²⁰ OSNC 2019, nr 12, poz. 120.

²¹ Niepubl. Stanowiła ona odpowiedź na następujące pytanie prawne: „Czy przyznanie w art. 41 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego wierzycielowi, którego osobistym dłużnikiem jest jeden z małżonków, możliwości żądania zaspokojenia z majątku wspólnego powoduje, że drugi z małżonków staje się dłużnikiem w znaczeniu prawa materialnego, z ograniczeniem jego odpowiedzialności do majątku objętego wspólnością majątkową, czy też obowiązkiem takiego małżonka jest jedynie znoszenie egzekucji z majątku wspólnego?”.

Ocena zaprezentowanych stanowisk

Opowiedzieć należy się za stanowiskiem przedstawionym wyżej jako drugie. Dobrze się stało, że Sąd Najwyższy był takiego samego zdania w uchwałach podjętych na podstawie art. 390 k.p.c. (w sprawach III CZP 106/18 i III CZP 36/19). Ma ono swoje oparcie zarówno w przepisach prawa materialnego, jak i procesowego, a także dużo lepiej służy zasadzie ochrony praw podmiotowych wynikających z prawa cywilnego. Przemawia za tym szereg argumentów.

1. Jak już była o tym mowa, w przypadku odpowiedzialności za cudzy dług²² wysoce sporne jest, czy we wszystkich tych przypadkach można mówić tylko o samej odpowiedzialności osoby trzeciej bez jej własnego długu²³. Jak zauważa Andrzej Szlęzak, ów spór rysuje się szczególnie ostro na gruncie kodeksowych norm o zobowiązanych solidarnych, ponieważ wprost opisują one sytuację prawną dłużnika, a nie jedynie osoby odpowiedzialnej za dług. Pojawia się wobec tego pytanie, czy wobec osoby nie będącej dłużnikiem (a więc wobec osoby, przeciwko której wierzycielowi nie przysługuje roszczenie materialnoprawne o spełnienie świadczenia) można sensownie mówić np. o przerwaniu lub zawieszeniu biegu przedawnienia (art. 372 k.c.), zwolnieniu z długu (art. 373 k.c.) czy nowacji (art. 374 § 1 k.c.), skoro wskazane tu przykładowo obszary przejawiania się cech instytucji solidarności dotyczą długu, a nie odpowiedzialności. Podmiot tylko „odpowiedzialny” za cudzy dług nie miałby żadnych zarzutów materialnoprawnych przeciwko wierzycielowi, skoro nie byłby dłużnikiem²⁴. Tym samym obro-

²² Dla porównania: z mocy art. 881 k.c. w braku odmiennego zastrzeżenia poręczyciel jest odpowiedzialny jak współdłużnik solidarny. Odnośnie do odpowiedzialności poręczyciela nauka przyjmuje różne rozwiązania: 1) jest to odpowiedzialność za cudzy dług (E. Łętowska, [w:] *System prawa cywilnego*, *op. cit.*, s. 991), 2) jest to odpowiedzialność poręczyciela za własne zobowiązanie, zależne jednak od zobowiązania głównego (J. Panowicz-Lipska, Z. Radwański, *Zobowiązania – część szczegółowa*, C.H. Beck, Warszawa 2012, s. 278), 3) chodzi tu o dług formalnie cudzy, lecz materialnie własny, gdyż poręczyciel ma własny interes w zapłacie długu (np. A. Ohanowicz, *Wstąpienie osoby trzeciej w prawa w prawa zaspokojonego wierzyciela*, „*Studia Cywilistyczne*” 1969, nr 13–14, s. 233), 4) jest to dług formalnie własny poręczyciela, lecz materialnie stanowiący dług dłużnika głównego, gdyż poręczyciel nie jest zainteresowany w istnieniu zobowiązania głównego (M. Chłamtacz; cyt. za: M. Bączyk, *Odpowiedzialność cywilna poręczyciela*, WN UMK, Toruń 1982, s. 32).

²³ Zob. P. Machnikowski [w:] *System prawa prywatnego*, t. 5, *op. cit.*, s. 174–175.

²⁴ Dla porównania art. 375 § 1 k.c. stanowi, że dłużnik solidarny może się bronić zarzutami, które przysługują mu osobiście względem wierzyciela, jak również tymi, które ze względu na sposób powstania lub treść zobowiązania są wspólne wszystkim dłużnikom. Sporne jest natomiast, czy przepis ten ma także zastosowanie w przypadku odpowiedzialności *in solidum*. W doktrynie zasadniczo odrzuca się dopuszczalność zastosowania do odpowiedzialności *in solidum* nielicznych w polskim systemie prawa przejawów wzajemnej reprezentacji dłużników, za które uważa się przepisy art. 374–375 k.c. (B. Lewaszkiwicz- Petrykowska,

na przed żądaniem wierzyciela byłaby iluzoryczna, a taki stan rzeczy wydaje się nie do przyjęcia²⁵.

W innym miejscu²⁶ przychyliłem się do zapatrywania, i stanowisko to podtrzymuję, że określenie „osoba odpowiedzialna za cudzy dług” oznacza osobę mającą zarazem wobec wierzyciela własny dług, którego materialnoprawny kształt (co do zasady, a więc z możliwością odmiennego uregulowania w ustawie bądź czynności prawnej) jest tożsamy z tym cudzym długiem²⁷. Dopiero wtedy osoba odpowiedzialna uzyskuje – jako dłużnik – dostęp do środków obrony, tj. m.in. zarzutów mających podstawę w stosunku zobowiązaniowym łączącym dłużnika z wierzycielem, przed roszczeniem wierzyciela. Osoba jedynie ponoszącą odpowiedzialność, lecz nie będąca dłużnikiem, z braku takiego stosunku jest ich pozbawiona²⁸. Gdy określona osoba jest odpowiedzialna (ustawowo) za cudzy dług, jest zarazem dłużnikiem z tytułu długu, za który odpowiada. Źródłem takiego jej „statusu dłużniczego” jest ustawa, która czyni z niej podmiot odpowiedzialny za cudzy dług. W piśmiennictwie Szlęzak zwraca uwagę, że powyższy pogląd nie stanowi *novum* w doktrynie prawa cywilnego. Nie budzi przecież jakichś bardziej zasadniczych

---

Wyrządzenie szkody przez kilka osób, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1978, s. 136–137; S. Garlicki, *Odpowiedzialność „in solidum”*, „Nowe Prawo” 1961, nr 4, s. 437–438; Z. Maśłowski, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 2, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1972, s. 899; A. Ohanowicz, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 2 czerwca 1956 r., III CR 1281/54*, OSPiKA 1957, nr 2, poz. 31, s. 91; D. Zawistowski, *Powstanie i cechy zobowiązań in solidum*, [w:] *O źródłach i elementach stosunków cywilnoprawnych. Księga pamiątkowa ku czci prof. Alfreda Kleina*, red. E. Gniewek, Zakamycze, Kraków 2000, s. 438–440). Adam Szpunar dopuszcza odpowiednie zastosowanie jedynie art. 374 § 2 k.c. (A. Szpunar, *O solidarności niewłaściwej*, „Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny” 1980, z. 4, s. 28–29). Zbigniew Radwański i Adam Olejniczak są zdania, że z całą pewnością do analogicznego stosowania nie nadają się przepisy regulujące roszczenia regresowe (art. 376 k.c., jak również art. 374 k.c. i art. 375 § 2 k.c., zob. Z. Radwański, A. Olejniczak, *op. cit.*, s. 113). Małgorzata Pyziak-Szafnicka uważa, że nie znajdują zastosowania przepisy art. 374 i 375 k.c., przy czym wyłączenie to dotyczy na pewno art. 375 § 2 k.c. Nie wydaje się natomiast, by istniały podstawy do ograniczenia zarzutów, którymi mogą się bronić dłużnicy (art. 375 § 1 k.c.); dopuszczalność ich wykorzystania w niektórych przypadkach solidarności niewłaściwej nie budzi wątpliwości. Na przykład podmiot ponoszący odpowiedzialność z tytułu ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej ma do dyspozycji zarzuty osoby odpowiedzialnej za szkodę, co wynika wprost z akcesoryjnego charakteru odpowiedzialności ubezpieczyciela (zob. M. Pyziak-Szafnicka [w:] *System prawa prywatnego*, t. 5, *op. cit.*, s. 397–398). Wydaje się, że przepis art. 375 § 1 k.c. może być stosowany *per analogiam* do odpowiedzialności *in solidum* małżonka i jego dłużnika przewidzianej w art. 41 § 1 k.r.o.

²⁵ Zob. A. Szlęzak, *Solidarna odpowiedzialność współników spółki jawnej za zobowiązania spółki – uwagi na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, „Przeгляд Sądowy” 2011, nr 3, s. 8–10.

²⁶ Zob. G. Wolak, *Z problematyki roszczenia regresowego (zwrotnego) współnika spółki jawnej*, „Rejent” 2013, nr 8, s. 60–84.

²⁷ Zob. D. Bucior, *Konstrukcja odpowiedzialności współników za zobowiązania handlowej spółki osobowej*, „Prawo Spółek” 2002, nr 6, s.18 i n., A. Szlęzak, *op. cit.*, s. 9.

²⁸ Zob. D. Bucior, *op. cit.*, s. 19.

wątpliwości konstrukcja ustawowego kumulatywnego przestąpienia do długu w odniesieniu do regulacji art. 55⁴ k.c., a przepis ten stanowi przecież tylko o powstaniu odpowiedzialności solidarnej, nie o tym, że nabywca przedsiębiorstwa staje się dłużnikiem. Status dłużniczy odpowiedzialnego na gruncie tego przepisu nie jest w zasadzie w doktrynie kwestionowany²⁹. W związku z tym, zdaniem autora, podobnie wolno odnosić się do innych przypadków, w których ustawa nakłada odpowiedzialność, nie wskazując, czy odpowiedzialny ma być zarazem uznawany za dłużnika³⁰. Szlęzak wskazuje też zasadnie, że gdy ktoś przyjął na siebie solidarną odpowiedzialność za dług „cudzy” w drodze czynności prawnej (art. 369 k.c.), trzeba wówczas dopatrywać się umownego kumulatywnego przystąpienia do długu „cudzego”³¹, nawet gdyby dana czynność prawna stanowiła tylko o przyjęciu przez dany podmiot odpowiedzialności solidarnej za „cudzy” dług, *expressis verbis* nic nie stanowiąc o „statusie dłużniczym” nowego odpowiedzialnego. W konsekwencji pojęcie „dług cudzy” oznaczałoby tylko tyle, że stronami czynności prawnej, z której zobowiązanie wynika, były osoby inne niż „kumulatywny” dłużnik ponoszący za dług odpowiedzialność solidarną. Z chwilą jednak dojścia do skutku kumulatywnego przystąpienia do długu (z mocy ustawy czy na podstawie czynności prawnej) dług przestawałby być tylko długiem „cudzym”, a stałby się także długiem własnym przystępującego. Ta ostatnia okoliczność nie niweczyłaby oczywiście tego, że tam, gdzie ustawa przewiduje swoiste konsekwencje na wypadek spełnienia świadczenia z tytułu długu „cudzego” (np. art. 518 § 1 pkt 1 k.c.), to spełniając własną powinność (a więc obowiązek „dłużniczy”), podmiot spełniający takie świadczenie nabywałby zarazem prawo, w związku z którym świadczył³².

Zatem wierzytelność, czyli uprawnienie wierzyciela, jest skierowane zawsze przeciwko dłużnikowi, a więc osobie, która za dług ponosi odpowiedzialność. Może za niego odpowiadać dlatego, że dług wyniknął z jej działania, albo też dlatego, że ustawa uczyni ją za niego odpowiedzialną. W doktrynie nie brak głosów, że nie ma odpowiedzialności bez długu. Jeśli ustawa czyni jakąś osobę odpowiedzialną za zobowiązanie, co jest równoznaczne z upoważnieniem do jego zaspokojenia z jej majątku, to kreuje w ten sposób jej

²⁹ Odnotować jednak trzeba, że według Alfred Kleina art. 526 k.c. (odpowiednik obecnego art. 55⁴ k.c.) normuje nie kumulatywne przystąpienie do długu, lecz „czystą” współodpowiedzialność bez nabycia długu (zob. A. Klein, *Istota solidarności biernej a stosunki prawne odpowiedzialności*, [w:] *Studia z prawa zobowiązań*, red. Z. Radwański, PWN, Warszawa 1979, s. 217).

³⁰ *Ibidem*, s. 9–10.

³¹ Doktryna akceptuje taką konstrukcję, zob. np. E. Łętowska, [w:] *System prawa cywilnego*, t. 3, cz. 1, *op. cit.*, s. 939–940.

³² D. Bucior, *op. cit.*, s. 21.

własne zobowiązanie. W ten sposób ustawa czyni tę osobę dłużnikiem, chociaż z innej podstawy prawnej, z innego stosunku zobowiązaniowego³³. To ustawodawca decyduje o tym, jakie przesłanki przesądzą o powstaniu stosunku prawnego między wierzycielem i osobą inną niż pierwotny dłużnik, w związku z którym wierzyciel będzie mógł oczekiwać zaspokojenia przez tę inną osobę tego samego interesu, którego nie zaspokoił pierwotny dłużnik. Treść zobowiązania osoby, którą ustawa czyni odpowiedzialną za zobowiązanie zaciągnięte przez inną osobę, nie musi być identyczna z treścią pierwotnego zobowiązania. Skoro podmiot odpowiedzialny z mocy ustawy za cudzy dług jest dłużnikiem w rozumieniu prawa materialnego, to ma obowiązek spełnić świadczenie na rzecz wierzyciela jak każdy dłużnik, bo istotą „statusu dłużniczego” jest właśnie możliwość domagania się przez wierzyciela spełnienia świadczenia przez dłużnika – dlatego małżonek dłużnika jest z mocy art. 41 § 1 k.r.o. obowiązany spełnić świadczenie tożsame z tym ciężącym na dłużniku. Jak wynika z praktyki sądowej, małżonek dłużnika jest pozywany o zapłatę bądź dlatego, że w zobowiązaniu od samego początku występowało świadczenie pieniężne po stronie dłużnika (tzw. teoria wykonania), bądź dlatego, że powód dochodzi odszkodowania z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania (np. doszło do transformacji zobowiązania niepieniężnego w odszkodowanie)³⁴.

W uzasadnieniu uchwały Sądu Najwyższego z dnia 24 października 2003 r., III CZP 72/03³⁵ trafnie zwrócono uwagę, że chociaż należy wyraźnie odróżniać sytuację małżonka, który jest dłużnikiem, od sytuacji małżonka, który tylko za dług odpowiada, to nie ma przeszkód, aby obu małżonków określać mianem dłużnika. Są to wprawdzie dłużnicy z dwu różnych stosunków zobowiązaniowych, ale jednak uprawnione jest używanie tego samego określenia; szczególnie traktowanie osoby odpowiadającej za cudzy dług jako dłużnika wydaje się przydatne dla potrzeb wykładni art. 527 k.c. Podobnie znaczenie takiej koncepcji uwidocznia się wtedy, gdy rozważamy, jakiego zachowania może żądać wierzyciel od osoby odpowiadającej za cudzy dług: czy tylko znoszenia, czy również innych zachowań. Skoro osobę taką traktujemy jako dłużnika, to nie ma przeszkód, aby wierzyciel mógł żądać od niej także innego świadczenia, jeżeli jest to uzasadnione w świetle przepisów regulujących odpowiedzialność za niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania. Jeżeli małżonek dłużnika, który jest dłużnikiem wierzyciela, może być także uznany za dłużnika tegoż wierzyciela, to nie ma przeszkód,

³³ Por. J. Skąpski, *Zastaw na rzeczach ruchomych według kodeksu cywilnego*, SC, t. VIII, 1966, s. 155–156.

³⁴ Zob. szerzej D. Bucior, *op. cit.*, s. 19–22, a zwłaszcza 21–22.

³⁵ „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2004, nr 9, poz. 116.

aby w razie gdy czynność dokonana przez oboje małżonków została podjęta z pokrzywdzeniem wierzyciela, mógł on wystąpić na podstawie art. 527 k.c. o uznanie jej za bezskuteczną. W ocenie Sądu Najwyższego za taką wykładnią art. 527 k.c. przemawiają nie tylko wnioski wynikające z wykładni językowej i systemowej, ale także ważne względy celowościowe. Zabezpieczeniem wykonania zobowiązań przez dłużników pozostających w związkach małżeńskich jest z reguły majątek wspólny małżonków. W większości przypadków jest on jedynym realnie istniejącym majątkiem, z którego wierzyciel może się zaspokoić w razie niewykonania zobowiązania przez dłużnika. Pozbawienie wierzyciela możliwości uznania czynności za bezskuteczną, gdy w ewidentny sposób dłużnik i jego małżonek dokonują z pokrzywdzeniem wierzyciela rozporządzenia przedmiotami wchodzącymi w skład majątku wspólnego, byłoby zarówno zaprzeczeniem idei ochrony w postaci skargi pauliańskiej, jak również wypaczałoby sens odpowiedzialności przewidzianej w art. 41 k.r.o. Nierzetelni dłużnicy, nadużywając swojej pozycji jako małżonkowie, mogliby, z pokrzywdzeniem wierzyciela, wyprowadzać bezkarnie przedmioty tworzące ich majątek wspólny. Taka wykładnia przepisów art. 41 k.r.o. i art. 527 k.c. prowadziłaby więc do osłabienia bezpieczeństwa obrotu, zachęcając do zachowań naruszających godny ochrony interes wierzyciela³⁶.

Wyrazem tego stanowiska jest przyjęcie, że właściciel nieruchomości obciążonej hipoteką odpowiada wobec wierzyciela hipotecznego za zaspokojenie zabezpieczonego w ten sposób świadczenia pieniężnego i takiego świadczenia należy od niego dochodzić. W orzecznictwie Sądu Najwyższego nie podziela się zapatrywania, w myśl którego dłużnik hipoteczny nie ma żadnych obowiązków czynnych, a jedynie obowiązek znoszenia egzekucji z przedmiotu obciążonego. W jego judykaturze dominuje stanowisko przyznające wierzycielowi uprawnienie do wytoczenia przeciwko dłużnikowi hipotecznemu, który nie jest dłużnikiem osobistym, powództwa o świadczenie³⁷ – i dlatego nie ma

³⁶ Część nauki zgodziła się z tezą tego orzeczenia, że dopuszczalne jest żądanie wierzyciela jednego z małżonków uznania za bezskuteczną na podstawie art. 527 § 1 k.c. czynności prawnej (w tym wypadku darowizny), chociaż darowizny składnika majątku wspólnego dokonali oboje małżonkowie. Natomiast krytyce poddała jej motywację, podnosząc, że nie należy w tej kwestii przykładać nadmiernej wagi do statusu małżonka jako współdłużnika bądź jako tylko ponoszącego odpowiedzialność za dług swego małżonka, ponieważ pokrzywdzony wierzyciel może żądać zaspokojenia z całego majątku dłużnika, do którego należy także majątek wspólny dłużnika i jego małżonka (tak np. M. Pyziak-Szafnicka, *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 24 października 2003 r., III CZP 72/03*, OSP 2004, Nr 9, poz. 116, s. 497; T. Smoczyński, [w:] *System prawa prywatnego*, t.11, *op. cit.*, s. 523–524).

³⁷ Zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26 marca 1971 r., III CRN 553/70, OSNCP 1971, nr 10, poz. 185; wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 10 września 1999 r., III CKN 331/98, OSNC 2000, nr 3, poz. 57; z dnia 6 marca 1997 r. I CKU 78/96, LEX nr 29537, Prok. i Pr.-wkł. 1997, nr 6, s. 38; z dnia 16 lipca 2003 r. V CK 19/02, Lex nr 602311; z dnia

formalnych przeszkód do tego, by wierzytelność hipoteczna została zasądzona w nakazie zapłaty, który ma skutki prawomocnego wyroku i który tak jak wyrok stanowi tytuł egzekucyjny w rozumieniu art. 777 k.p.c., umożliwiającemu wierzycielowi hipotecznemu zaspokojenie wierzytelności z nieruchomości według przepisów o sądowym postępowaniu egzekucyjnym (art. 75 ustawy o księgach wieczystych i hipotece). Odpowiedzialność dłużnika osobistego z tytułu zaciągniętego kredytu i odpowiedzialność dłużnika rzeczowego, którego nieruchomość została obciążona hipoteką dla zabezpieczenia wierzytelności kredytodawcy, jest odpowiedzialnością *in solidum* (do której stosuje się odpowiednio przepisy o solidarności) z tym ograniczeniem, że egzekucja prowadzona w stosunku do dłużnika rzeczowego może być skierowana wyłącznie do obciążonej hipoteką nieruchomości, co powinno znaleźć wyraz w wyroku. Pogląd ten uzasadniają zarówno przepisy materialnoprawne (zwłaszcza art. 73 i 78 ustawy o księgach wieczystych i hipotece), jak i względy procesowe. Wierzyciel, by mógł skutecznie prowadzić egzekucję z nieruchomości obciążonej, musi bowiem uzyskać przeciwko dłużnikowi rzeczowemu tytuł wykonawczy, a takim z punktu widzenia przepisów procesowych może być wyrok zasądający określone świadczenie. Wierzytelności zabezpieczonej hipotecznie odpowiada rzeczowy dług właściciela nieruchomości, toteż wierzyciel może skutecznie wytoczyć powództwo o jego zasądzenie. Ochrona dłużnika polega na wyłączeniu możliwości zaspokojenia tego długu z innych składników swojego majątku niż ten, na którym ciąży hipoteka.

Składną sytuacją małżonka osoby, która z wierzycielem dokonała czynności prawnej, jest bliska (podobna) innym sytuacjom regulowanym przez prawo prywatne, a mianowicie: 1) sytuacji właściciela rzeczy obciążonej hipoteką, 2) sytuacji osoby trzeciej – w zależności od rodzaju czynności fraudacyjnej, jakiej dokonała z dłużnikiem, 3) sytuacji spadkobierców odpowiadających do pewnej wysokości za długi poprzednika³⁸. Jak się wydaje, we wszystkich tych przypadkach obok dłużnika głównego pojawia się inny dłużnik, który odpowiada z nim za dług *in solidum*. We wszystkich tych przypadkach należy pozwolić na to, by prawo wierzyciela do zaspokojenia swojej wierzytelności mogło zostać zrealizowane także przez wniesienie powództwa przeciwko osobie trzeciej, współodpowiedzialnej za dług.

Zdaniem natomiast części doktryny pomiędzy wierzycielem a osobą odpowiedzialną za dług istnieje stosunek prawny, choć innej natury niż ten między

---

25 sierpnia 2004 r., IV CK 606/03, Lex nr 188488; z dnia 12 grudnia 2013 r., V CSK 51/13, Lex nr 1425058, z dnia 24 kwietnia 2014 r., III CSK 178/13, LEX nr 1489250, z dnia 21 lutego 2013 r., I CSK 384/12, LEX nr 1311832, z dnia 10 stycznia 2017 r., V CSK 233/16, LEX nr 2297421, z dnia 18 maja 2017 r., III CSK 215/16, LEX nr 2312216.

³⁸ Zob. uzasadnienie postanowienia SN z dnia 16 maja 2019 r., III CZP 2/19, niepubl.

wierzycielem a dłużnikiem osobistym, co znalazło swoje własne określenie: „stosunek odpowiedzialności majątkowej”³⁹. Istotą tego stosunku jest zabezpieczenie interesu wierzyciela w razie braku dobrowolnej realizacji stosunku zobowiązaniowego przez dłużnika osobistego. Właśnie realizując istniejące w ramach tego stosunku prawne zabezpieczenie, wierzyciel może wytoczyć powództwo przeciwko małżonkowi dłużnika, ale wyrokując przeciwko niemu, sąd na podstawie art. 319 k.p.c. winien uczynić zastrzeżenie o ograniczeniu odpowiedzialności małżonka dłużnika do majątku wspólnego. W małżonku dłużnika widzą oni dłużnika egzekwowanego. Dla dopuszczalności pozwania małżonka dłużnika w oparciu o art. 41 § 1 k.r.o. nie jest ich zdaniem konieczne uznawanie go za dłużnika w rozumieniu prawa materialnego. Tak uznał Sąd Najwyższy w uchwale w sprawie III CZP 106/18.

Małgorzata Pyziak-Szafnicka⁴⁰ uważa, że odpowiedzialność majątkiem wspólnym nie zmienia statusu prawnego współmałżonka dłużnika. O tym, kto jest dłużnikiem, decyduje zdarzenie prawne będące źródłem zobowiązania, a nie treść art. 41 § 1 k.r.o. Autorka ta podnosi jednak, że na etapie dochodzenia roszczenia współmałżonek dłużnika jest traktowany jak dłużnik. W takiej sytuacji w wyroku powinno się jedynie znaleźć ograniczenie odpowiedzialności współmałżonka do majątku wspólnego (art. 319 k.p.c.). Zatem dopuszcza ona pozwanie współmałżonka dłużnika.

2. Nie przekonuje stanowisko, zgodnie z którym art. 41 k.r.o. oznacza jedynie „znoszenie egzekucji” przez małżonka dłużnika, a więc nadanie na podstawie art. 787 k.p.c. klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika. Ponadto „znoszenie egzekucji” nie jest świadczeniem ze stosunku cywilnego. Do „znoszenia egzekucji” dochodzi dopiero wtedy, gdy wierzyciel wdroży przeciwko dłużnikowi postępowanie egzekucyjne, bo ten nie wykonał dobrowolnie zobowiązania ciążącego na nim w stosunku do wierzyciela legitymującego się wobec organów egzekucyjnych tytułem wykonawczym. Znoszenie egzekucji jest zatem pewnym stanem wywołanym stosowaniem prawa publicznego w związku z egzekucją świadczenia pieniężnego lub niepieniężnego, ale nadającego się do wyegzekwowania sposobami przewidzianymi w przepisach o postępowaniu egzekucyjnym. Obowiązek znoszenia egzekucji ma charakter publicznoprawny i może spoczywać tylko na osobie będącej według treści tytułu wykonawczego dłużnikiem zobowiązania sprowadzającego się do zachowania się wobec wierzyciela w określony sposób⁴¹.

³⁹ Zob. J.S. Piąkowski, [w:] *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, op. cit., s. 449.

⁴⁰ M. Pyziak-Szafnicka, *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 24 października 2003 r., III CZP 72/03*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2004, nr 9, poz. 116, teza 2.

⁴¹ Zob. uzasadnienie postanowienia SN z dnia 16 maja 2019 r., III CZP 2/19, niepubl.

Feliks Zedler trafnie podnosi, iż w postępowaniu cywilnym **powód nie może żądać zasądzenia pozwanego na „znoszenie” czy też „ścierpienie” egzekucji z przedmiotu, z którego pozwany ponosi odpowiedzialność, gdyż w naszym postępowaniu egzekucyjnym nie ma sposobu egzekucji, który by pozwalał wykonać taki wyrok**⁴². Jest on nadto zdania, że skoro kodeks postępowania cywilnego zawiera przepis dotyczący wyrokowania w sprawach przeciwko osobom ponoszącym odpowiedzialność, a nie będącymi dłużnikami (art. 319 k.p.c.), to może być to tylko powództwo o świadczenie, ponieważ wyroki uwzględniające powództwo o ustalenie lub o ukształtowanie nie podlegają wykonaniu w drodze egzekucji sądowej⁴³.

Ponadto, co do zasady, wykonanie cywilnych zobowiązań jest możliwe bez angażowania w prowadzące do tego czynności jakichkolwiek innych osób i organów państwa, zwłaszcza jeżeli ich treść i sposób, w jaki dłużnik powinien zaspokoić interes wierzyciela pozostają niesporne. Ta zasada dotyczy także tych zobowiązań, które powstały w związku ze zrealizowaniem się ustawowo określonych przesłanek, a nie na podstawie czynności prawnej. Państwo zapewnia jednak ochronę wiarygodności prywatnoprawnych przez określenie zasad rozstrzygania sporów o te wiarygodności, dochodzenia ich wykonania i odpowiedzialności za niewykonanie oraz przez określenie systemu środków przymusowej realizacji orzeczeń wydanych w takich sporach. W ten sposób odpowiedzialność za zobowiązanie uzyskuje konieczne dla jej urzeczywistnienia sankcje. Zastosowanie wobec zobowiązanego – dłużnika środków przymusu państwowego nie może być jednak postrzegane jako świadczenie samo w sobie, gdyż jest jedynie środkiem do osiągnięcia celu w postaci spełnienia świadczenia ze stosunku cywilnoprawnego⁴⁴. W tym kontekście nie od rzeczy będzie wskazać, że ponoszący z mocy ustawy odpowiedzialność za cudzy dług może być zainteresowany dobrowolnym spełnieniem świadczenia na rzecz wierzyciela, tak aby uniknąć, niemałych w niejednym przypadku, kosztów postępowania egzekucyjnego i innych niedogodności, jakie się wiążą z egzekucją sądową.

⁴² Zob. F. Zedler, *Dochodzenie roszczeń majątkowych od osób ponoszących odpowiedzialność a niebędących dłużnikami*, „Nowe Prawo” 1976, nr 9, s. 1220–1221. W doktrynie wyrażono jednak odmienne stanowisko, zgodnie z którym żądanie pozwu powinno się ograniczać do znoszenia egzekucji, dlatego sąd, uwzględniając powództwo, nie zasądza świadczenia, lecz w wyroku zobowiązuje pozwanego do nieprzeszkadzania czynnościom egzekucyjnym (tak np. H. Mądrzak, *Przymusowe zaspokojenie wierzyciela z tytułu długu jednego z małżonków*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1977, s. 71; J.S. Piątkowski, [w:] *System prawa rodzinne i opiekuńcze*, *op. cit.*, s. 463, J. Skąpski, *op. cit.*, s. 156).

⁴³ Zob. F. Zedler, *op. cit.*, s. 1220–1221.

⁴⁴ Zob. uzasadnienie postanowienia SN z dnia 16 maja 2019 r., III CZP 2/19, niepubl.

3. W świetle przepisów kodeksu postępowania cywilnego brak podstaw do formułowania tezy o istnieniu zasady jednotorowości dochodzenia roszczeń w postępowaniu cywilnym, w konsekwencji czego jedyną drogą do uzyskania tytułu wykonawczego przeciwko małżonkowi dłużnika miałyby być zastosowanie art. 787 k.p.c. Wierzyciel ma tyle dróg ochrony swojego prawa podmiotowego, ile wyznaczają mu przepisy prawa. Inaczej byłoby tylko wtedy, gdyby zastrzeżono w nich określoną drogę prawną, wyłączając możliwość realizacji ochrony prawa w inny sposób. Tymczasem brak jest przepisu prawa, który wykluczałby możliwość wytoczenia powództwa przeciwko małżonkowi dłużnika na podstawie art. 41 § 1 k.r.o. Nie przekonują argumenty podnoszone na rzecz tej jednotorowości, jakimi mają być nie tylko status prawny małżonka dłużnika, odpowiadającego w sposób ograniczony i tylko majątkowo, ale także brak interesu prawnego wierzyciela we wnoszeniu powództwa przeciwko małżonkowi dłużnika, skoro może on skorzystać z trybu przewidzianego w art. 787 k.p.c. Podzielałam w tym zakresie stanowisko Sądu Najwyższego wyrażone w uzasadnieniu uchwały w sprawie III CZP 106/18, gdzie zwrócono uwagę na to, iż brak podstaw do twierdzenia, że tryb uregulowany w art. 787 k.p.c. jest jedyną drogą do uzyskania tytułu wykonawczego przeciwko małżonkowi dłużnika. Stanowisko takie wynika z dowiedzenia, że wierzycielowi przysługuje na podstawie art. 41 k.r.o. w zw. z art. 319 k.p.c. roszczenie o zaspokojenie długu drugiego małżonka z majątku wspólnego. Może je dochodzić na drodze sądowej przeciwko obojgu małżonkom. Wierzyciel powinien w takim wypadku żądać zasądzenia od małżonków *in solidum* dochodzonego roszczenia, z zastrzeżeniem na rzecz małżonka dłużnika możliwości powołania się w czasie egzekucji na treść art. 319 k.p.c., zatem na ograniczenie jego odpowiedzialności do składników majątku wspólnego. Przepis art. 319 k.p.c. stanowi materialnoprawne unormowanie ograniczenia odpowiedzialności dłużnika odnośnie do roszczenia będącego podstawą wniesionego powództwa⁴⁵. Zbyt daleko idzie też pogląd, zgodnie z którym małżonka nie będącego dłużnikiem wierzyciel może pozwać tylko wtedy, gdy jednocześnie pozywa dłużnika⁴⁶. Niepodobna z kolei uznawać, że przepis art. 319 k.p.c. dotyczy jedynie dłużnika, a nie jego małżonka (tak Grzegorz Jędrejek).

Przyjęcie odmiennego poglądu mogłoby prowadzić do sytuacji, w której wierzycielowi nie udałoby się przeprowadzić skutecznej egzekucji z majątku małżonka dłużnika, gdyż zbyt wąski zakres jego odpowiedzialności

⁴⁵ Zob. wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 30 października 2014 r., I ACa 493/14, LEX nr 1649303.

⁴⁶ Tak Zob. F. Zedler, *op. cit.*, s. 1224, J.S. Piątoski, [w:] *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, *op. cit.*, s. 464.

stworzyłby dysproporcje między ochroną praw wierzyciela a ochroną praw dłużnika.

4. W myśl art. 319 k.p.c., jeżeli pozwany ponosi odpowiedzialność z określonych przedmiotów majątkowych albo do wysokości ich wartości, sąd może, nie wymieniając tych przedmiotów ani ich wartości, uwzględnić powództwo, zastrzegając pozwanemu prawo do powołania się w toku postępowania egzekucyjnego na ograniczenie odpowiedzialności. Użycie w przepisie art. 319 k.p.c. zwrotu „sąd może” dotyczy przy tym nie swobody w zakresie decyzji procesowej sądu co do dokonania w wyroku powyższego zastrzeżenia, ale możliwości uwzględnienia powództwa tylko przy dokonaniu tego zastrzeżenia. Jest ono obligatoryjne i dokonywane przez sąd z urzędu. Dlatego jeśli sąd nie zastrzegł w wyroku, że pozwany ponosi odpowiedzialność z określonych składników albo do wysokości ich wartości pomimo istnienia takiego obowiązku, pozwany może złożyć wniosek o uzupełnienie wyroku⁴⁷.

Stanowisko prezentowane w niniejszym artykule jest także spójne z rozumieniem normy zawartej w tym przepisie przez doktrynę postępowania cywilnego. Zgodnie przyjmuje ona, że ograniczenie odpowiedzialności dłużnika może wynikać z ustawy lub z umowy, strony mogą bowiem – w ramach swobody zastrzeżonej w art. 353¹ k.c. – ułożyć łączący je stosunek prawny w taki sposób, że dłużnik odpowiada wobec wierzyciela z przewidzianymi w umowie ograniczeniami. Ograniczenia te mogą mieć różny charakter; mogą m.in. polegać na określeniu przedmiotów majątkowych (ich wysokości), z których dłużnik poniesie odpowiedzialność. W razie sporu powstałego na tle takiej umowy dłużnik może powołać się na te ograniczenia, **najpierw w postępowaniu zmierzającym do wydania tytułu egzekucyjnego**, a następnie w postępowaniu egzekucyjnym (art. 837, art. 787, 787¹ i 792)⁴⁸. Jako przykłady ustawowych ograniczeń odpowiedzialności dłużnika podaje się np. art. 55⁴, art. 1030, art. 1031 § 2, art. 1032, 1033 i 1034³ k.c., art. 41 § 1, 2 i 3 k.r.o.⁴⁹,

⁴⁷ Tak trafnie M. Manowska, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, red. M. Manowska, Wolters Kluwer, Warszawa 2015, komentarz do art. 319 k.p.c., pkt 1.

⁴⁸ Zob. J. Gudowski, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2: *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, komentarz do art. 319 k.p.c., pkt 1.

⁴⁹ Niektórzy autorzy przy art. 41 k.r.o. wymieniają jedynie jego § 2 i 3 (tak np. I. Wiszniewska, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1: *Art. 1–505*³⁹, red. T. Szancilo, C.H. Beck, Warszawa 2019, komentarz do art. 319 k.p.c., nb 2; J. Gudowski, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 2, *op. cit.*, komentarz do art. 319 k.p.c., pkt 2; A. Jakubecki, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1: *Artykuły 1–366*, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, komentarz do art. 319 k.p.c., pkt 1; K. Markiewicz, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 2: *Komentarz do art. 205¹–424¹²*, red. A. Marciniak, C.H. Beck, Warszawa 2019, komentarz do art. 319 k.p.c., nb 2).

art. 111 i art. 112 § 1 k.s.h. oraz art. 69 u.k.w.h.⁵⁰. Ograniczenia te polegają na tym, że dłużnik odpowiada za swoje zobowiązania jedynie z określonych przedmiotów majątkowych lub nawet całym swoim majątkiem, ale do określonej wysokości. Zgodnie z art. 837 k.p.c. dłużnik może powoływać się na ograniczenie odpowiedzialności tylko wtedy, gdy zostało ono zastrzeżone w tytule wykonawczym. W związku z tym sąd, uwzględniając powództwo wierzyciela, jest z mocy art. 319 k.p.c. zobowiązany zastrzec dłużnikowi (pozwanemu) prawo powoływania się – np. podczas egzekucji – na te ograniczenia⁵¹. Małgorzata Manowska wskazuje wprost, że o ograniczeniu stwierdzanym na podstawie przepisu art. 319 k.p.c. decydują przepisy prawa materialnego, np. **art. 41 k.r.o., gdy małżonek, który nie zaciągał zobowiązań, jest pozwany w sprawie z powództwa wierzyciela drugiego z małżonków i sąd uwzględni to powództwo**. Odwołuje się przy tym do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 7 marca 1973 r., III CRN 20/73⁵².

Rozpoznając sprawę obejmującą ograniczenie odpowiedzialności dłużnika, sąd nie ustala granic jego odpowiedzialności, a w szczególności nie wskazuje przedmiotów, do których odpowiedzialność jest ograniczona, ani nie ustala ich wartości⁵³. Z drugiej jednak strony, nie wystarczy umieszczenie w wyroku jedynie wzmianki zastrzegającej dłużnikowi uprawnienie do powoływania się w postępowaniu egzekucyjnym na ograniczoną odpowiedzialność

⁵⁰ Zob. np. P. Telenga, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-729*, red. A. Jakubecki, J. Bodio, T. Demendecki, O. Marcewicz, P. Telenga, M.P. Wójcik, LEX/el., 2019, komentarz do art. 319 k.p.c.; M. Manowska, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, t. 1: Art. 1-505*⁵⁸, *op. cit.*, komentarz do art. 319 k.p.c., pkt 1; K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2019, komentarz do art. 319 k.p.c., nb 1; A. Góra-Błaszczkowska, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, t. 1A: Komentarz do art. 1-424*², red. *eadem*, C.H. Beck, Warszawa 2020, komentarz do art. 319 k.p.c., nb 3; E. Rudkowska-Ząbczyk [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, C.H. Beck, Warszawa 2019, komentarz do art. 319 k.p.c., pkt 1. Zob. też wyrok SN z dnia 14 lutego 2008 r., II CSK 525/07, OSNC 2009, nr 4, poz. 61; wyroki SN: z dnia 22 października 1977 r., II CR 335/77, OSNCP 1978, nr 9, poz. 159; z dnia 28 czerwca 1977 r., III CRN 102/77, LEX nr 7959; z dnia 9 września 1976 r., IV PR 135/76, OSNCP 1977, nr 4, poz. 80; oraz uchwała SN z dnia 2 września 1983 r., III CZP 40/83, OSNCP 1984, nr 4, poz. 46, i postanowienie SN z dnia 14 października 2010 r., III CZP 67/10, LEX nr 686765.

⁵¹ Zob. J. Gudowski, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, t. 2: Postępowanie rozpoznawcze, op. cit.*, komentarz do art. 319 k.p.c., pkt 2,3. Tak też P. Telenga, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany, op. cit.*, komentarz do art. 319 k.p.c.; M. Manowska, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, t. 1: Art. 1-505*⁵⁸, *op. cit.*, komentarz do art. 319 k.p.c., pkt 1.

⁵² OSNCP 1974, nr 1, poz. 17.

⁵³ Zob. np. wyrok SN z dnia 7 maja 1971 r., I PR 426/70, OSNCP 1972, nr 4, poz. 67 z omówieniem W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, „Państwo i Prawo” 1973, z. 3, s. 123 oraz E. Wengerka, *Przegląd orzecznictwa*, „Nowe Prawo 1973”, nr 1, s. 92; W. Siedlecki, *Zasady orzekania w postępowaniu cywilnym*, „Nowe Prawo” 1965, nr 6, s. 593; J. Gudowski, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, t. 2, op. cit.*, komentarz do art. 319 k.p.c., pkt 5.

za zobowiązanie, którego wyrok dotyczy, gdyż to oznacza przerzucenie niezbędnych ustaleń na organ egzekucyjny. Ograniczenie odpowiedzialności dłużnika – mające swoje odzwierciedlenie w treści wyroku wydanego z zastosowaniem art. 319 k.p.c. – nie może być ogólne, lecz ma wskazywać na rodzaj (przyczynę) tego ograniczenia z konkretnej rzeczy (prawa) bądź z określonej masy majątkowej albo do wysokości oznaczonej kwoty lub wartości⁵⁴. W przypadku normy z art. 41 § 1 k.r.o. jest to ograniczenie do wartości majątku wspólnego dłużnika i jego małżonka. W przypadku gdy sąd na podstawie art. 319 k.p.c. zastrzegł pozwanemu prawo do powoływania się w toku postępowania egzekucyjnego na ograniczenie odpowiedzialności, zbędne jest zamieszczanie wzmianki o ograniczeniu odpowiedzialności w klauzuli wykonalności⁵⁵. Jak zauważa Małgorzata Manowska, **z kolei w sytuacji, gdy przeciwko dłużnikowi nie toczył się proces, ale może on zostać objęty klauzulą wykonalności, o zastrzeżeniu ograniczenia jego odpowiedzialności decydują przepisy procesowe, np. art. 787, 787¹ i 792 k.p.c.** Także zdaniem Andrzeja Jakubeckiego zastrzeżenie dłużnikowi w tytule wykonawczym prawa do powoływania się na ograniczenie odpowiedzialności oznacza, że **prawo to zastało zastrzeżone właśnie już w wyroku (art. 319 k.p.c.) albo dopiero w klauzuli wykonalności (art. 787, 787¹, 792 k.p.c.)**⁵⁶.

Zatem dla procesualistów cywilnych nie budzi żadnych zastrzeżeń stosowanie art. 319 k.p.c. do małżonka dłużnika pozwanego w procesie w oparciu o art. 41 k.r.o.

5. Wierzyciel, aby uzyskać tytuł wykonawczy przeciwko małżonkowi dłużnika w trybie uproszczonym z art. 787 k.p.c., musi wykazać dokumentem urzędowym albo prywatnym, że małżonek dłużnika wyraził zgodę na dokonanie czynności prawnej, z której wynika zobowiązanie niezaspokojone przez dłużnika. W przeciwnym wypadku sąd oddali wniosek. Niedopuszczalne jest wykazywanie istnienia tej zgody wszelkimi innymi środkami dowodowymi przewidzianymi przepisami kodeksu postępowania cywilnego, zwłaszcza wierzyciel nie może utrzymywać, że zgoda ta została wyrażona przez małżonka dłużnika w sposób dorozumiany (*per facta concludentia*). Jeśli wierzyciel nie postara się o zgodę małżonka dłużnika objętą dokumentem, nie będzie mógł realizować prawa do zaspokojenia swojej wierzytelności z majątku małżonka dłużnika w trybie uproszczonym. Jeśli przyjąć, że małżonek ten nie może

⁵⁴ Tak trafnie M. Romańska, *Ograniczenie odpowiedzialności dłużnika. Wybrane zagadnienia procesowe*, „Polski Proces Cywilny” 2011, nr 4, s. 11.

⁵⁵ E. Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne*, red. M. Romańska, WZPP CIPF, Warszawa 2009, uwaga 1 do art. 837.

⁵⁶ Zob. A. Jakubecki, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1: *Artykuły 1–366*, op. cit., komentarz do art. 319 k.p.c., pkt 3.

być pozwany przez wierzyciela w procesie o spełnienie świadczenia z ze stosunku zobowiązaniowego łączącego wierzyciela z dłużnikiem, gdyż ma „jedynie” znosić egzekucję, ochrona wierzyciela byłaby iluzoryczna, a wręcz żadna, a na to pozwolić nie można. W procesie wytoczonym przeciwko małżonkowi dłużnika takie ograniczenia dowodowe nie odnoszą się już do wierzyciela. Także zatem i z tego powodu należy uznać, że wierzyciel ma do wyboru obie powyższe drogi prawne sądowej ochrony swojego niezaspokojonego prawa podmiotowego w postaci wierzytelności. Nie jest bynajmniej tak, że wierzyciel ma zawsze otwartą drogę uproszczonego uzyskania tytułu wykonawczego przeciwko małżonkowi dłużnika i nie ma interesu prawnego w wytoczeniu powództwa przeciwko małżonkowi dłużnika.

6. Wreszcie w piśmiennictwie przyjmuje się, że z przepisu art. 41 k.r.o. wynika osobista odpowiedzialność małżonka za dług drugiego małżonka. Jeżeli np. małżonek odpowiada rzeczowo za dług współmałżonka należąca do majątku wspólnego nieruchomością obciążoną hipoteką, to jego odpowiedzialność nie wynika z art. 41 k.r.o., a z właściwego przepisu prawa rzeczowego, tj. z art. 65 ust. 1 ustawy o księgach wieczystych i hipotece⁵⁷. W jednym i w drugim przypadku wierzyciel powinien mieć możliwość pozwania małżonka dłużnika celem uzyskania zaspokojenia swojej wierzytelności, a nie jedynie uzyskania po jego stronie „nieegzekwowalnego” skądinąd obowiązku znoszenia egzekucji. Istnienie takiej możliwości nie jest kwestionowane odnośnie do hipoteki, dlaczego więc miałyby być kwestionowane na gruncie art. 41 § 1 k.r.o.? Rodzaj odpowiedzialności osoby trzeciej za dług (osobista, rzeczowa) nie powinien tu mieć znaczenia.

Konkluzja

Więcej argumentów przemawia moim zdaniem na rzecz tezy, że prawo wierzyciela do zaspokojenia swojej wierzytelności z majątku wspólnego małżonków na podstawie art. 41 § 1 k.r.o. może zostać zrealizowane także przez wniesienie powództwa przeciwko małżonkowi dłużnika o zobowiązanie do spełnienia świadczenia wynikającego z czynności prawnej, której stroną małżonek dłużnika nie był, niezależnie od tego, czy świadczenie to objęte jest tytułem egzekucyjnym wydanym uprzednio przeciwko samemu dłużnikowi (art. 787 k.p.c.). Małżonek dłużnika osobistego jest bowiem – na podstawie art. 41 k.r.o. – dłużnikiem ponoszącym wobec wierzyciela odpowiedzialność

⁵⁷ Zob. np. A. Dyoniak, *Odpowiedzialność majątkowa małżonków wobec osób trzecich*, PWN, Warszawa 1980, s. 43–44; A. Lutkiewicz-Rucińska, *Odpowiedzialność majątkiem wspólnym za zobowiązania cywilnoprawne współmałżonka*, OW Branta–ODDK, Bydgoszcz–Gdańsk 2003, s. 158–160.

ograniczoną do składników majątku wspólnego małżonków. Cięży na nim dług tożsamy w swej treści, co do zasady, z długiem dłużnika. Skoro małżonek dłużnika nie jest osobą trzecią w rozumieniu prawa materialnego, to jest dłużnikiem odpowiadającym *in solidum* z małżonkiem za jego zobowiązanie. Nie powinno się przyjmować⁵⁸, że nie jest on wprawdzie osobą trzecią, lecz ma swoistą pozycję prawną względem wierzyciela swojego współmałżonka, właśnie ze względu na wynikającą z małżeństwa wspólność majątkową, przy czym pozycję prawną małżonka dłużnika wyznaczać mają wyłącznie przepisy kodeksu o postępowaniu egzekucyjnym.

Ponadto wewnątrznie niespójne jest stanowisko, zgodnie z którym małżonek dłużnika, który wyraził zgodę na zaciągnięcie zobowiązania przez współmałżonka, miałby zostać zobowiązany przez sąd wyrokiem wydanym w oparciu o art. 319 k.p.c. w zw. z art. 41 § 1 k.r.o. do spełnienia świadczenia na rzecz wierzyciela, a jednocześnie miałby nie być traktowany jak dłużnik. Powinność świadczenia to wszak dług ciężący na dłużniku. Jeśli przyjąć, że nie jest on dłużnikiem, konsekwentnie należało uznać, że egzekucja z majątku wspólnego małżonków możliwa byłaby tylko po zaopatrzeniu tytułu wykonawczego wydanego przeciwko dłużnikowi w klauzulę wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika; a nie na drodze procesu o zapłatę z zastosowaniem art. 319 k.p.c. Jeszcze większą niespójność znajduję w przyjęciu, że małżonek dłużnika jest co najwyżej dla celów praktycznych określany jako dłużnik egzekwowany, nie będąc jednak w rzeczywistości dłużnikiem w rozumieniu prawa materialnego, ale przysługiwać mają mu zarazem środki obrony przed roszczeniem wierzyciela (m.in. zarzuty ze stosunku zobowiązaniowego łączącego wierzyciela z dłużnikiem).

Najistotniejsze jest jednak to, że niezależnie od tego, czy na gruncie przepisu art. 41 § 1 k.r.o. małżonka dłużnika uznać za dłużnika w znaczeniu prawa materialnego (za czym się opowiadam), czy też brak ku temu podstaw, to i tak przepis art. 319 k.p.c. stanowi dla wierzyciela podstawę prawną do wniesienia powództwa przeciwko małżonkowi dłużnika o zobowiązanie go do spełnienia świadczenia wynikającego z czynności prawnej, której stroną małżonek dłużnika nie był, niezależnie od tego, czy świadczenie to objęte jest tytułem egzekucyjnym wydanym uprzednio przeciwko samemu dłużnikowi (art. 787 k.p.c.). Nie jest też tak, że wierzyciel może pozwać małżonka dłużnika tylko i wyłącznie razem z dłużnikiem. Mamy tu bowiem do czynienia z odpowiedzialnością *in solidum*.

⁵⁸ Odmiennie T. Smoczyński, [w:] *System prawa prywatnego*, t. 11, *op. cit.*, s. 524.

Bibliografia

- Bączyk M., *Odpowiedzialność cywilna poręczyciela*, WN UMK, Toruń 1982.
- Bucior D., *Konstrukcja odpowiedzialności współników za zobowiązania handlowej spółki osobowej*, „Prawo Spółek” 2002, nr 6.
- Dyoniak A., *Odpowiedzialność majątkowa małżonków wobec osób trzecich*, PWN, Warszawa 1980.
- Flaga-Gieruszyńska K., Zieliński A., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2019.
- Garlicki S., *Odpowiedzialność „in solidum”*, „Nowe Prawo” 1961, nr 4.
- Ignatowicz J., Nazar M., *Prawo rodzinne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010.
- Jędrejek G., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017.
- Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 2, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1972.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, C.H. Beck, Warszawa 2019.
- Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1A: *Komentarz do art. 1–424¹²*, red. A. Góra-Błaszczkowska, C.H. Beck, Warszawa 2020.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1: *Art. 1–505³⁸*, red. M. Manowska, Wolters Kluwer, Warszawa 2015.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1: *Artykuły 1–366*, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, Wolters Kluwer, Warszawa 2013.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1: *Art. 1–505³⁹*, red. T. Szanciło, C.H. Beck, Warszawa 2019.
- Kodeks postępowania cywilnego*, t. 2: *Komentarz do art. 205¹–424¹²*, red. A. Marciniak, C.H. Beck, Warszawa 2019.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2: *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1–729*, red. A. Jakubecki, J. Bodio, T. Demendecki, O. Marcewicz, P. Telenga, M.P. Wójcik, LEX/el., 2019.
- Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. H. Dolecki, T. Sokołowski, Wolters Kluwer, Warszawa 2013.
- Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki, LexisNexis, Warszawa 2011.
- Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, C.H. Beck, Warszawa 2018.
- Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. J. Wierciński, LexisNexis, Warszawa 2014.
- Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, t. 5: *Przepisy wprowadzające KRO*, t. 5, red. K. Osajda, CH. Beck, Warszawa 2017.
- Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem*, red. J. Pietrzykowski, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1990.
- Lewaszkiwicz- Petrykowska B., *Wyrządzenie szkody przez kilka osób*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1978.
- Mażeńskie prawo majątkowe. Komentarz*, red. J. Ignaczewski, C.H. Beck, Warszawa 2017.
- O źródłach i elementach stosunków cywilnoprawnych. Księga pamiątkowa ku czci prof. Alfreda Kleina*, red. E. Gniewek, Zakamycze, Kraków 2000.

- Ohanowicz A., *Wstąpienie osoby trzeciej w prawa w prawa zaspokojonego wierzyciela*, „Studia Cywilistyczne” 1969, nr 13–14.
- Ohanowicz A., *Zobowiązania. Zarys według kodeksu cywilnego. Część ogólna*, PWN, Warszawa–Poznań 1965.
- Panowicz-Lipska J., Radwański Z., *Zobowiązania – część szczegółowa*, C.H. Beck, Warszawa 2012.
- Piątowski, *Wspólność ustawowa a odpowiedzialność małżonków za długi*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 1971, t. 6.
- Radwański Z., Olejniczak A., *Zobowiązania – część ogólna*, C.H. Beck, Warszawa 2012.
- Romańska M., *Ograniczenie odpowiedzialności dłużnika. Wybrane zagadnienia procesowe*, „Polski Proces Cywilny” 2011, nr 4.
- Siedlecki W., *Zasady orzekania w postępowaniu cywilnym*, „Nowe Prawo” 1965, nr 6.
- Smyczyński T., *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, C.H. Beck, Warszawa 2016.
- Stępień A., *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 9 sierpnia 2005 r., IV CK 79/05*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2007, nr 7–8.
- Studia z prawa zobowiązań*, red. Z. Radwański, PWN, Warszawa 1979.
- System prawa cywilnego*, t. 3, cz. 1: *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. Z. Radwański, Ossolineum, Wrocław 1981.
- System prawa prywatnego*, t. 5: *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. E. Łętowska, C.H. Beck, Warszawa 2013.
- System prawa prywatnego*, t. 11: *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. T. Smyczyński, C.H. Beck, Warszawa 2014.
- System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, red. J.S. Piątowski, Ossolineum, Wrocław 1985.
- Szlezak A., *Solidarna odpowiedzialność współników spółki jawnej za zobowiązania spółki – uwagi na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, „Przegląd Sądowy” 2011, nr 3.
- Szpunar A., *O solidarności niewłaściwej*, „Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny” 1980, z. 4.
- Wengerek E., *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne*, red. M. Romańska, WZPP CIPF, Warszawa 2009.
- Wolak G., *Z problematyki roszczenia regresowego (zwrotnego) współnika spółki jawnej*, „Rejent” 2013, nr 8.
- Zedler F., *Dochođenje roszczeń majątkowych od osób ponoszących odpowiedzialność a niebędących dłużnikami*, „Nowe Prawo” 1976, nr 9.
- Zieliński A., *Prawo rodzinne i opiekuńcze w zarysie*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011.

Abstract

May the creditor's right to be satisfied out of the joint property of spouses (art. 41 §1 of the Family and Guardianship Code) be exercised by bringing an action against the debtor's spouse?

An attempt has been made in this study to answer the question whether the possibility to demand satisfaction out of joint property, granted in art. 41 of the Family and Guardianship Code to a creditor whose personal debtor is one of the spouses, causes that the other spouse becomes a debtor in the meaning of substantive law with the

limitation of his liability to assets covered by community of property, or whether such a spouse's obligation is only abolishing the execution out of joint property. This is, among others, about whether the creditor with an enforceable title against the debtor may – regardless of whether he has attempted to obtain an enforcement clause against the debtor's spouse under art. 787 of the Code of Civil Procedure, which proved to be ineffective, or whether he has not even made such efforts at all – demand in an action against the debtor's spouse the fulfillment of the benefit having referred to art.41 §1 of the Family and Guardianship Code. Author doesn't approve the view that in this case a spouse's obligation is only abolishing the execution out of joint property.

Key words: debtor, debtor's spouse, system of joint property of spouses, responsibility for obligations, execution out of joint property

Streszczenie

Czy prawo wierzyciela do zaspokojenia wierzytelności z majątku wspólnego małżonków (art. 41 § 1 k.r.o.) może zostać zrealizowane także przez wniesienie powództwa przeciwko małżonkowi dłużnika?

W opracowaniu podjęta została próba odpowiedzi na pytanie o to, czy przyznanie w art. 41 k.r.o. wierzycielowi, którego osobistym dłużnikiem jest jeden z małżonków, możliwości żądania zaspokojenia z majątku wspólnego powoduje, że drugi z małżonków staje się dłużnikiem w znaczeniu prawa materialnego, z ograniczeniem jego odpowiedzialności do majątku objętego wspólnością majątkową, czy też obowiązkiem takiego małżonka jest jedynie znoszenie egzekucji z majątku wspólnego. Chodzi m.in. o to, czy wierzyciel dysponujący tytułem wykonawczym przeciwko dłużnikowi może – niezależnie czy podjął starania o uzyskanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika na podstawie art. 787 k.p.c., które okazały się bezskuteczne, czy też starań tych w ogóle nie podjął – domagać się w pozwie przeciwko małżonkowi dłużnika spełnienia świadczenia, odwołując się do art. 41 § 1 k.r.o. Autor nie aprobuje poglądu, że obowiązkiem małżonka dłużnika jest w takim przypadku jedynie znoszenie egzekucji z majątku wspólnego.

Słowa kluczowe: dłużnik, małżonek dłużnika, ustrój wspólności majątkowej małżeńskiej, odpowiedzialność za zobowiązania, egzekucja z majątku wspólnego